

Ivan Sagata

Balvan revolucija

Srpski se narod u Hrvatskoj, tijekom procesa raspada Jugoslavije u 1990., svrstao uz službenu politiku Beograda i tadašnjeg vrha Komunističke partije Srbije. U tom svrstavanju glavni čimbenik bili su lokalni srpski političari, koji su bili instruirani informacijama iz Beograda. Početkom 1990. srpski narod u Hrvatskoj osniva Srpsku demokratsku stranku koja organizira protuustavan plebiscit srpskog naroda u Hrvatskoj, tražeći autonomiju na području Republike Hrvatske. U huškačkoj politici prema svojoj domovini, Republici Hrvatskoj, hrvatski Srbi su 17. kolovoza podigli oružanu pobunu protiv službene politike Zagreba. Takozvana Balvan revolucija prvi je čin u krvavom ratu koji se dogodio na području Republike Hrvatske, a čiji su glavni akteri, uz srpsko stanovništvo u Hrvatskoj, bili srpska politika u Beogradu i vrh Jugoslavenske Narodne Armije. Rezultatima plebiscita srpskog naroda u Republici Hrvatskoj, Srpska demokratska stranka proglasila je 30. rujna 1990. autonomiju srpskog naroda.

Prema popisu stanovništva iz 1981. u Saveznoj Republici Hrvatskoj živjelo je 11,5% Srba, koji su činili većinu u 11 općina. Te su općine Donji Lapac, Gračac, Korenica, Vojnić, Vrginmost, Dvor, Glina, Kostajnica, Benkovac, Obrovac i Knin. Deset godina kasnije, 1991., postotak srpskog stanovništva u Hrvatskoj ostao je približno isti.

Prvo otvoreno iskazivanje srpske pobune protiv hrvatske države dogodilo se u Kninu 28. veljače 1989., kada je organiziran miting na kojem se skupilo više tisuća osoba, među kojima i radnici Tvornice vijaka. Na ovom se mitingu, kojeg je organizirao Jovan Opačić, otvoreno govorilo o neslaganju s mišljenjem Slovenije i Hrvatske o aktualnoj albanskoj krizi. Također je dana podrška Slobodanu Miloševiću.

Sljedeći događaj koji jasno upućuje na svrstavanje hrvatskih Srba bilo je obilježavanje šeststote godišnjice Kosovske bitke u dalmatinskom Kosovu, pokraj crkvice Lazarica, koje se održalo 9. srpnja 1989. Tom skupu morali su prisustvovati i predstavnici republičkih vlasti iz Zagreba. Međutim, ta obljetnica iskorištena je kao sredstvo okupljanja i jačanja srpskog

stanovništva u Hrvatskoj i davanja potpore Slobodanu Miloševiću. Proslavi su prisustvovali mnogi Srbi i Crnogorci koji su došli iz Kosova, a također došli su i mnogi veterani brojnih mitinga antibirokratske revolucije iz Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Na skupu su videne parole *Slobodane, čekamo te, Hoćemo ravnopravnost u SR Hrvatskoj, Sloboda ćirilici*, a bilo je i dosta četničkih simbola te zastava Srbije i Pravoslavne crkve. U Kninu se prodavala knjiga Slobodana Miloševića *Godine raspleta*.

Ubrzo su Srbi u Hrvatskoj osnovali svoju stranku. Dogodilo se to u Kninu 17. veljače 1990., kada je osnovana Srpska demokratska stranka (SDS). Na skupu se okupilo više od 5000 ljudi te je bila prisutna ikonografija s prijašnjih skupova. Također je dana glasna podrška Slobodanu Miloševiću. Za predsjednika SDS-a izabran je Jovan Rašković, psihijatar iz Šibenika, rođeni Kninjanin, dok je jedan od četiri potpredsjednika bio stomatolog Milan Babić.

Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj SDS je došao na vlast u općinama Donji Lapac, Gračac i Knin, a u novom višestranačkom Saboru imao je pet zastupnika. To su bili Jovan Opačić, Dušan Zelembaba, Radoslav Tanjga, Ratko Ličina i Dušan Ergarac. Nakon izbora postalo je jasno da Srbi, na područjima gdje čine većinsko stanovništvo, neće prihvatiti novu hrvatsku vlast. Tome je pridonijelo i huškačko pisanje srbijanskog tiska koji je stalno pisao o zločinima nad Srbima u vrijeme NDH.

U Kninu je na sjednici SDS-a, održanoj 21. svibnja 1990., donesena odluka kojom kninska općina istupa iz Zajednice općina Dalmacije i stvara novu Zajednicu općina sjeverne Dalmacije i Like. Nova zajednica općina trebala je obuhvaćati Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Obrovac i Titovu Korenu, ali su joj se mogle pridružiti i druge općine. Razlog zbog kojeg se osniva nova zajednica bilo je bolje povezivanje srpskog naroda koji je živio na području tih općina. Odluka o osnivanju Zajednice općina donesena je 27. lipnja u Kninu, a upravljanje Zajednicom preuzelo je Privremeno predsjedništvo Skupštine, na čijem čelu je bio Milan Babić, inače predsjednik općine Knin. Nekoliko godina nakon osnivanja Republike Srpske Krajine, Srbi su stvaranje Zajednice općina uzimali kao embrion buduće srpske države Krajine.

Trećeg srpnja 1990. skupina od 50 pripadnika Stanice javne sigurnosti u Kninu uputila je otvoreno pismu sekretaru Saveznog SUP-a. U pismu je naglašeno da je nova hrvatska vlast ekstremno nastrojena te da se smanjuje broj tadašnjih policajaca srpske nacionalnosti. Potpisnici tog pisma odbili su obući nove odore jer su ih podsjećale na odore ustaša, tj.

pripadnika oružanih snaga NDH. Također su odbili da se milicija preimenuje u redarstvo zbog korištenja tog naziva u NDH. Ovo pismo nije potpisalo osmero pripadnika srpske nacionalnosti, koji su pristali obući crne ustaške odore, zbog čega su, kao izdajice srpskog naroda, odmah prozvani novim Brankovićima.

Nakon objave tog pisma, u Kninu su se 5. srpnja sastali ministar MUP-a Hrvatske Josip Boljkovac i kninski policajci. Pred zgradom se nalazio veliki broj građana koji je dao potporu policajcima. Ministar Boljkovac je pod velikim pritiskom pristao na zahtjeve policajaca srpske nacionalnosti.

U Srbu je 25. srpnja 1990. održan Srpski sabor sa samo jednom točkom dnevnog reda, a to je ustavni položaj srpskog naroda u Hrvatskoj. Na saboru je donesena odluka o osnivanju Srpskoga nacionalnog vijeća (SNV). Nakon održanog sabora, na velikom narodnom zboru, kojem je prisustvovalo oko 120 000 ljudi, plebiscitarno je prihvaćena *Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda* koju je izradilo SNV. Sastavljači Deklaracije su se pozvali na pravo naroda na samoopredjeljenje, što uključuje i odcjepljenje. U Deklaraciji se navodi da srpski narod u Hrvatskoj ima pravo na autonomiju koja će ovisiti o budućem federativnom ili konfederalnom uređenju jugoslavenske države.

Deklaracijom je, kao političko tijelo Srba u Hrvatskoj, konstituiran Srpski sabor, a njegovo izvršno tijelo je Srpsko nacionalno vijeće. Zadatak SNV-a je organizirati plebiscit srpskog naroda u Hrvatskoj o svim pitanjima bitnim za njegov život. Za predsjednika SNV-a određen je Milan Babić. SNV je odbio sve amandmane na Ustav RH, kao i nove simbole Hrvatske. Također je donio odluku o raspisivanju referenduma o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj u razdoblju između 19. kolovoza i 2. rujna 1990.

Hrvatske vlasti zaključile su već 4. kolovoza da je organiziranje referenduma o srpskoj autonomiji nelegalno. SNV odgovara na pobijanje prava na organizaciju referenduma 16. kolovoza u Dvoru na Uni, kada donosi odluku da se neće provesti referendum, nego izjašnjavanje o istom pitanju, u skladu s člankom 232. hrvatskog i 157. jugoslavenskog Ustava. Dana 17. kolovoza 1990. objavljen je članak u zagrebačkom Vjesniku pod naslovom *Iz Ustava, što se kome sviđi*. U njemu se pobija težnja Srba za održavanjem plebiscita. SNV svoj zahtjev za plebiscitom temelji na temelju članka 232. hrvatskog Ustava koji glasi da građanin ima pravo podnositi predstavke i prijedloge tijelima i organima društveno-političkih zajednica te drugim nadležnim organima i organizacijama, pravo dobiti na njih odgovor i

pravo poduzimati političke i druge inicijative od općeg političkog interesa. U tom članku nema ni riječi o pravu na referendum i pravu na plebiscit te se time direktno krši Ustav RH.

Svi navedeni događaji jasno pokazuju kako Srbi u Hrvatskoj nisu željeli prihvatiti novu vlast. Srbi su u općinama u kojima su bili većina tražili od Beograda oružje Teritorijalne obrane. Međutim, general Kadijević taj je zahtjev odbio. Borisav Jović, u to vrijeme predsjednik Predsjedništva SFRJ, primio je 13. kolovoza u Beogradu izaslanstvo Srba iz Hrvatske, predvođeno Milanom Babićem. Oni su tražili zaštitu saveznih vlasti, budući da su zbog ugroženosti elementarne sigurnosti prisiljeni na samoorganiziranje i samoobranu u obliku danonoćnih straža. U Vjesnikovom članku *Krstarenje kroz srpske straže*, objavljenom 16. kolovoza 1990., opisuje se stanje u Kninskoj krajini i Lici. Trojica novinara Vjesnika dolaskom u gostionicu na ulazu u Kninsku krajinu nailaze na stražare, koji u slučaju dolaska bilo kakve formacije uzbujuju cijelu Kninsku krajinu. U srcu Like novinari susreću stražu u kojoj je stražar Mile. On im govori kako je stanje kao 1941. i da je za sve to kriv Tuđman, te ako neće dobiti autonomiju, izborit će se za nju sami. Mile se pita zašto Hrvati nisu stavili (slavonsko-dalmatinsko-hrvatski) grb s Ožujskog piva na kojem je slavonsko-dalmatinsko-hrvatski grb, umjesto šahovnice pod kojom su Srbi ginuli. Novinari iz svega viđenog zaključuju da je pretpostavka kako na srpskom području postoje određeni zaduženi za stvaranje Velike Srbije kriva, ali je lokalno stanovništvo također puno krivih informacija o Tuđmanovoj gardi i ubijanju Srba. Iz ovog članka postaje nam jasnije kakve su sve neistine kolale među Srbima u Hrvatskoj, a ishodište tih informacija bio je beogradski tisak, a preko njega i Radio Knin.

Pojavom prvih noćnih straža postalo je jasno da se sprema oružana pobuna Srba. Ministar Boljkovac pozvao je Antu Bujasa, sekretara unutrašnjih poslova u Šibeniku, na hitan sastanak u Zagreb 16. kolovoza 1990. Na tom sastanku prisustvovali su sekretari unutrašnjih poslova iz Gospića, Zadra, Šibenika i Splita. Na tom sastanku odlučeno je da se iz policijskih stanica na području moguće pobune izvuče oružje rezervnog sastava policije. Sljedeći dan, 17. kolovoza ujutro, prikrivena skupina hrvatskih policajaca iz Šibenika upućena je u Knin da iz tamošnjeg skladišta izvuče oružje, ali im to nije uspjelo. Zadarska je policija istog dana uspjela izvući oko 70 automatskih pušaka iz benkovačke policijske stanice. U Obrovcu je pokušaj oduzimanja oružja spriječen okupljanjem srpskog gradskog stanovništva.

O akciji hrvatske policije ubrzo se proširio krivi glas jer je stanovništvo saznalo da je razoružan redoviti sastav policije. U Obrovcu i Kninu oružje rezervne policije podijeljeno je

srpskim civilima, te su pobunjenici organizirali straže i blokirali kamenjem, drvećem i vozilima prometnice koje su prolazile tim područjima. Naoružanim civilima pridružili su se policajci srpske nacionalnosti. Time je blokirana veza između kontinentalne Hrvatske i Dalmacije, i to usred turističke sezone. Predsjednik općine Knin proglasio je ratno stanje, iako je to ubrzo negirao na Radio Kninu.

U članku *Grubi nasrtaj na Hrvatsku* novinar izvještava o pobuni srpskog stanovništva u sjevernoj Dalmaciji i dijelu Like. Posebno je interesantan dio u kojem se spominje Milan Babić i njegovo proglašenje ratnog stanja. Ta vijest je emitirana u 18 sati na Radio Kninu. U 21 sat Milan Babić se putem Radio Knina obratio slušateljima te je demantirao vijest u kojoj je on objavio ratno stanje. No, u svemu tome je sumnjivo zašto nitko u roku od 3 sata nije demantirao tu vijest. Novinar piše i o dijeljenju letka u Kninu, na kojem se odgovaralo na pitanje *Zašto ću izaći na izbore i glasati za autonomiju*. U nizu navedenih odgovora posebno je interesantan jedan od navedenih razloga koji govori da neodlaskom na referendum današnji Srbi ne bi bili dostojni palih žrtava i boraca (pretežno Srba) u posljednjem ratu. Na temelju tog sitnog detalja moguće je vidjeti mitsku i megalomansku povijest Srba u Srbiji, ali i u Hrvatskoj.

Zbog vijesti o postavljanju barikada iz Zagreba su poslani policijske snage da uvedu red u pobunjene općine. Oklopni transporter koji su krenuli Ličkom magistralom zaustavljeni su u Titovoj Korenici od strane okupljenog srpskog stanovništva te su se povukli prema Slunju. Tri helikoptera bila su prisiljena sletjeti pokraj Ogulina na intervenciju JNA. Time se JNA otvoreno stavila na stranu srpskih pobunjenika te se slobodno može reći da je izgubila status narodne vojske kojoj je cilj štititi integritet države. Vjesnik istog dana, u članku *Migovi vratili helikoptere*, prenosi izvješće MUP-a RH-e, izvješćujući građane o stanju na pobunjenim područjima i reakciji MUP-a slanjem policijskih snaga. Hrvatska vlada je ocijenila da se radi o njima dobro poznatom scenariju, nastalom izvan Hrvatske, a čiji je cilj rušenje hrvatske države.

JNA je sljedeći dan, preko agencije TANJUG, opovrgla informaciju da su njihovi migovi presreli helikoptere RH-e. U njihovom službenom objašnjenju stoji kako su helikopteri letjeli mimo službene rute te su ih kontrolori leta po propisima obavijestili o prekidu leta. JNA u istom izvješću oštro osuđuje svojatanje Armije od Jovana Raškovića, koji je nagađao o mogućoj intervenciji JNA. Na kraju članka, JNA je istaknula da je njezin cilj spriječiti bratoubilački rat u dijelu Jugoslavije. Cijelim člankom, koji je bio u suprotnosti s

realnim stanjem stvari, JNA je ponovno pokazala koji su njezini ciljevi, a to je bilo stvaranje Velike Srbije s dijelom hrvatskog područja na kojemu žive Srbi.

Datum 17. kolovoza 1990. proglašen je 20. travnja 1993. u Republici Srpskoj Krajini danom ustanka srpskog naroda. U Hrvatskoj je taj dan označio početak rata.

Poslije nekoliko dana stanje se smirivalo i normaliziralo. Darko Pavičić u članku, 19. kolovoza 1990., piše o napuštanju barikada na cesti Gospić – Gračac. No, ceste prema Kninu još nisu prohodne. Turisti koji su tom cestom išli na more bili su pošteđeni premetačina, dok se takvo nešto ne može reći za automobile hrvatskih registracija. U selima oko Gospića nastavlja se stražariti i stanovnici tih sela uvjereni su da je riječ o ustašama i pokolju Tuđmanove garde. Vjesnikovi novinari na samom terenu dobili su informacije od pobunjenika o strahu od novih ustaških zločina nove vlasti. Međutim, jedan od pobunjenika kod Gračaca rekao je da bi radije povješao one koji su ukrali novce u Gospiću, nego takozvane ustaše.

Članak *Narod treba smiriti* govori o stanju u Kninu i okolici. Vjesnikovi novinari uspijevaju proći barikadu zbog osobne iskaznice jednog novinara, na kojoj je kao mjesto rođenja naveden Drniš. Novinari u Kninu nailaze na saborskog zastupnika Jovu Opačića, obučenog u majicu sa srpskim grbom. Potpredsjednik skupštine Knina Lazo Macura govori novinarima kako se plebiscit treba dopustiti te da nije bilo potrebe za republičkom intervencijom. On je za kontakte s RH-om te poziva predsjednika Tuđmana u Knin, garantirajući mu sigurnost. Također optužuje Radio Knin za emitiranje neprovjerenih informacija.

Dan kasnije, 20. kolovoza 1990., vjesnikov novinar piše o nenaoružanim stražama, no dodaje kako iza njih u brdima stoje naoružani pobunjenici. Novinar odlazi u selo Potkonje, koje je u kninskoj krajini, uz sela Kijevo, Vrpolje te Kninsko polje, većinsko hrvatsko. Na ulazu u selo susreće hrvatsku stražu i stražara Tomislava Maričića. On obavještava novinara da su Hrvati pozvali i susjede Srbe na stražu, što su ovi odbili. Marinčić novinarima pokazuje Biskupiju, mjesto gdje su se krunili hrvatski kraljevi. Njegov kolega na barikadi, Nikola Požar, pita se može li ovo biti srpska država. On tvrdi da se neće vratiti vrijeme kao u Drugom svjetskom ratu kada su četnici u Kninsku krajinu dolazili naoružani, a žandari im nisu smjeli ništa. Iz svega ovoga vidljivo je kako su hrvatski stanovnici Kninske krajine odlučni da obrane ono što je hrvatsko te nemaju nikakve težnje protjerati srpsko stanovništvo, već samo žele nastaviti miran suživot Srba i Hrvata.

Istoga su dana novinari Vjesnika i Večernjeg lista, na granici fizičkog sukoba, ispraćeni iz Obrovca. U samom su gradu mnoga pročelja zgrada ispisana srpskim parolama *Ovo je Srbija* te četirima ćiriličnim slovima S. Na prometnom znaku na ulazu u glavnu ulicu stoji natpis *Zabranjen ulaz kamionima i Hrvatima*. Prema izvještaju novinara, u susjednom selu Kruševu dva su kafića hrvatskih vlasnika zatvorena, ispisana srpskim parolama te imaju razbijena stakla.

Stanje se polako smirivalo, no Srbi u Kninu i dalje su čuvali barikade i čekali hrvatski napad. Prema nekim dostupnim podacima, organizaciju srpske pobune pomogla je i Služba državne sigurnosti Srbije. U lipnju 1990. u Knin stižu dvojica pripadnika te službe: Franko Simatović Frenki i Radovan Stojičić Badža, koji su se navodno predstavljali kao novinari.

Na izjašnjavanje o srpskoj autonomiji, koje je trajalo od 19. kolovoza do 2. rujna 1990., izašlo je 756 781 osoba te se 99,96% osoba izjasnilo za srpsku autonomiju. Na temelju tih rezultata 30. je rujna SNV proglasilo srpsku autonomiju na etničkim i povijesnim teritorijima na kojima živi srpski narod.

Balvan revolucija, koja je tako nazvana zbog oborenih stabala kojima su blokirane prometnice, odgovor je srpskog naroda u Hrvatskoj na mogući napad ustaša i Tuđmanove garde. Njihovo prvotno organiziranje i težnja za autonomijom odgovor je na stvaranje hrvatske države. U saveznom Ustavu iz 1974. Srbi su bili posebno navedeni kao narod koji živi u Hrvatskoj, dok su u novom Ustavu, proglašenom 22. prosinca 1990., bili izjednačeni s ostalim pripadnicima naroda i manjina koji žive u Hrvatskoj. Međutim, stvarno je stanje bilo drugačije. U vrijeme nastanka Ustava iz 1974. zabranjeno je bilo kakvo djelovanje hrvatske ili srpske političke organizacije. Prvo organiziranje počinje s početkom 1990. i razvojem političkog života u Hrvatskoj. Te činjenice pobijaju srpsku tezu, po kojoj su njima kao narodu uskraćena politička, a kasnije i kulturna prava u Hrvatskoj.

Balvan revolucija nije bila samostalna težnja srpskog naroda u Hrvatskoj. Oni su služili kao paravan velikosrpskoj politici u Beogradu koja je željela ostvariti ideju Velike Srbije na područje tadašnje SFRJ-e. Preko beogradskih medija prenosili lažne informacije srpskom stanovništvu u Hrvatskoj, želeći ga iskoristiti za vlastite političke ciljeve. Balvan revolucija uzima se u hrvatskoj povijesti kao početak rata i napada na teritorij i suverenitet Republike Hrvatske. Nakon tih događaja uslijedila je 1991. agresija srbočetničkih postrojbi iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, te domaćih Srba, četnika i Jugoslavenske Narodne Armije na području Republike Hrvatske, s ciljem stvaranja Velike Srbije.

Literatura

Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

Vjesnik, godište 1990., mjesec kolovoz